

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ-АЖЫЛЧЫ АМДАР

«Шын» солуннун шериг-патриоттук үндүрүлгөзи № 7 (19)

УЖУРАЖЫЛГА

Кызыгаарда туруп турар заставалар коллективин коочунары аалам кезин четкирейи малап турган. Ужуражылга кире ужурут политиктик болгон дайынчы беткейдеги тергилер парадка келер иди-хени кеткен, чуңу чугаалаары тагдала боданып алганар. А командирлер ужуражылганы калчаар эрттиреринин планын тургускан, аалчылар чедиш кээрге, оларын доп-доруап эрттирерин дежурный дайынчыга дуулап каан.

Дугурушкан шак келген. Кылаң кара «Волга» керим илтигиче хал кирип келди. Тывага эң баштай ажитыргал кызыгаар заставаларынын старшиналарынын бирөөсү турган, СЭП Биз-Хем райкомунун бирги секретары кораман Михаил Савельевич Харченко, аала турган эге школага башкылааншаан, кызыгаар негезинге отуудурунчулап турган, ам республиканын социал-халдырылгы министры Николай Луджунович Кунчун база кызыгаар заставаларын старшинасы чораван, ам Тыва АССР-ниң Кадик камгалал министрствозунун заңдырылга таламы-биле ижилерин Петр Васильевич Чекарев оларын командирлер болгон дайынчылар кылым-биле уккуп алы.

Хоочуннар-биле чугаа чаала эгелеш турда, тергилер кызыгааржынын херек демдеринин бүгү чегеран кителин калтаан, настиктарында коң дүгөр монгушенин көстүп турар старшина өрзөгө кирип келди.

— Сапа сен бе? Дыка-ла үр көрүшөдүсүң. Ам-даа кызыгаар камгалалда хевээр сен бе?—дэп айтырдылар аалчыларын таламдан төктү-ле берди.

— Кончут-ла ийи. Старшина Александр Запрудин ам-даа Төрөн чуртунуң кызыгаарын камгалал турар!—дэп, ол илеткеш, таптыр-ла чөргө тос чыл-бурунгар кызыгаарга калы албан эрттирер турган. өөрүн куужактап, мөндөшкөн.

Ынчан бир дугаарында дайынчыларга чүве чугаалаан, Михаил Савельевич Харченко мында дэп:

— Оон бээр дыка хой чылдар эрте берген-даа болза, бөгүңү чылдыг ужуражылга үеи чоңушпады, баштайгы кызыгаар заставаларын организастап турганымыс бирден бирээ чонка салгыжыга кирип келди—дэп, ол чугаалаан уламчылаан.—Ынчаарла тус-тус заставалар турар чөргө Кызыл хоорайлан шаяктыг чоруу турдуус. Бистер дайынчы даалганы күтседиң, доктаатынган хуусаарла заставаларын организастап, Тывага бир-ле дугаар кызыгаар камгалалын тургузуш шымдаан бис. Ол чугаа бистиге ас, а чер-чеге турган партия, совет органдарын организастап улук ажылы болур. Совет Эвилелинниң составына тыва чон эки тура-биле кирген соонда, кызыгаар заставаларын организастап улук бисте онаншакыда чоргаарлар бис. Ынчан бисте айттардан өскө транспорт чок турган, винтовка болгон автоматтан өскө чепсек ховар турганы сиздерге бидитир. А бо хүндө кызыгаар албанын эрттирер турар оолдарың эрте-билаттың, эң чаа техника-биле чепсектегилеринге, албан эрттиреринге, өөрениринге бүгү-ле чүдүдери тургусканыңа чоргаарларын турар бис. Бо хире улук салгың салгыжыңа төлөтүг хары болза, адаларыңарың ханын төй турган чаалап алган бүгү

чүдүдериң карак огу дег камгалап, албаныңарың ак сеткилдег эрттирери болур. Обер-лейтенант Андрейчук Онуфриев кызыгаар заставаларын тоотуу калчаар чынып билин турарын аалчыларга чугаалаан. Оон соонда кийиң бүрүзүңдө калды-ла бир солун чоруктуң, чагааның болгон өскө-даа документтерин бары илерөөң. Ол чүдүдериң кызыгааржыларга дамычым бээрин аалчылар аазаан.

Хоочун кызыгааржылар Николай Кунчун, Петр Чекарев, Александр Запрудин оларынч чугааы база солун болгон.

— Фашист Германия-биле дайынчы соон дарыг шериг алабын эрттирер, берге чылдарың көрүн килжирерин мурнуңдан Тивелге хүнүң таларыңар нэг байырың чедирин, албан хүдээлдерге улуң чедириниңиңиң күдээрин чөпшээрер—дэп, өөрүнч мурнуңдан Петр Васильевич Чекарев чугааың доосту.

Кызыгааржыларын мурнуңдан политиктик болгон дайынчы беткейдеги тергилер Александр Артадан, Владимир Шестаков, Александр Петухов болгон өскө-даа чүве чугаалаан, Төрөн чуртунуң ийиңиң кызыгаарын калчаар камгалап, албан хүдээлгөйи эрттирер, өөренип турарын соңуургалып, адаларың салгалыңа төлөтүг болуруң аазады.

Апрельде болгон хоочуннар-биле ужуражылга шак ыңчаар кончут солун эрди.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: хоочун кызыгааржы П. Чекарев политиктик болгон дайынчы беткейдеги тергилерин-биле өөрдиге пунтунда чугаалаанч тур.

Сержант Аякпан

(БАЛЛАДААН ҮЗҮНДҮ)

Караңгы куу халыгарыг Кампал хеминиң ийиринде Аякпаның шырай-ары Айга дөйөй чырып көстүр. Чите көргөн карактары Шавегейден артык чидиң, Кадик-быжыг сорук долган Хавак кирбип дүгүл берген.

Күдөр жогө экинчи шавыг Автоматтан чүктөткөн, Күрсиниң кызыгаарын, Аяны дег, кезип турар. Кызыгаар дег идиң чеккен Эки база чыда калбас, Халыгаардан ылгалышпас, Экинчип, чоруп оорар. Сергей Ороан эки билер: Аякпана өөрү аман, Серсегеж те сымдымаан деп Адааргажы хөөрөжирер. Ам-даа болза Аяк сержант Ардамчанын калбайн чорутуру, «Сымдымчың чандыр» деп, Силы хертеп олурулаар. Эпир чымыл өөрдөгө Электеги төлүк турар. Чамат чеге Аяк чыткан, Чамы-биле серге эрткен, «Адар дээрге, көстү бээр, Эрттереге шимээниң» дэп, Ардамчанын тезин Аяк Электеге хуаңкын дээр. Уруп катган хөөрөгү-даа Урезин дег үнгөн доосту, Амдым чугаа чогаадыг деп Аяк сержант кайып хөрдээр.

Шериг кижик Кадик чоадыг: Чегер ооруу бидизде-даа, Кадик азым күдүдериң Командирлер санап бо-даар.

Ада-чуртту камгалаарын Аяк чыптан дүңсүп күзөң, Кызыгаарга албан хаарын Кызыл кесик четтардын дэң...

Дайынчыны сагыгызы, Дыңгыз хоң-бирги черде. Совет чуртте дайыннар Шогал албас ужуру ол.

А. АЛДЫН-ООЛ.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында 11 муң ажыг кижиге Совет Эвилелинниң Маадыры атты тивыс-кан.

Алдар орденниң бүгү үш чегерин-биле 2500 хире кижиге шаянаткан.

Эрес-дидим чорутуу дээр 7 миллион ажыг совет кижилер орденнер болгон медальдар-биле шаянатканнар.

1944 чыл — Тывага тооту-дүт чыл! Бодан-даа көрө-дүгүр даан — октябрьның 11-де, ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Чарыкын дайып халыкка, кайы хире өөрүп, байырап тур-жук бис.

«Совет Эвилелинниң ламаттын болганымы-биле! Ура-а!»—дизип, бот-боттарымыс кустакташкан, онаншак, бөөдөшкен, экин-теринисти чакшакан, аал-дарымысча чалашкан, аал-чепминисти салышкан, ала-дым-ла байырап турдуус. Тооту-дүт-ле хүн болган ийиң! Удтаанда, 1945 чылдың апрельде, 29-та Тывага ССРЭ-ниң Дээди Советинге бир дугаар сонгуудалар болган. Тыва араттар Ада-чуртун чурту — Совет Эвилелинниң Дээди Советинге болуптун эң баштайгы төлөөлери айттарган ол. Хой национ-нал аяк-дүма совет улустарын бузулбас ленинчи өбүлөөниң Дээди Советинге тыва улустуң эң баштайгы өйбикчилери болур аас-кежин С. Тока, А. Чымба, К. Кула-жы, С. Кочетов, О. Серээ, И. Куварин болгон бо олу-рутарын бижикчилерге таарышкан. Ол болза, Коммунисттер партиянын, Совет чалактын, совет улустарын, оон иштинде тыва улустуң улук өлгөсү болган даалагыз.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң XII сессиязының ажиты-вары чоңушпаан. Ылаар

алтынар дэп Совет Тыва-ның депутаттары обжук-жомга, оон даргазы депутат Александр Мангыреевич Чым-баның кабинетинге чыгып келген.

Ленин болгон ТАРН-ның орденнери дас кара кестим-нуң хөрөөдө тайылгалган, улуң чалыг, араң ийиңиң сининг, далап шылаптың, хүдүмүрөөн хүрөң шырай-лыг кижиге эң-өөрт-биле эл-дек-эмален, ийи халдан мөң-дөшкөн, халчон-ла хө-рөөн тур.

Тываның аалдарыг малчым, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаты Кыргыс Суванович Кудажы бо-дур. Немец-фашисттер араатаннар-га улук, Ада-чурттуң Улуг дайынчынын үезинде фронт-та хой белек чымы, боду хой малды белекче чоруткан малчын бо-ла болгай—дэп, күтүскөмүн секретары турган чогаалчы Б. Д. Хөөнмөй ме-нээ таарыштырды.

Бис оон-биле мөңдөшкөп, бир дугаарында-ла таңыш-пашканын соонда, малчын арпаның дериң ак аржымы-биле чөттүгүн тура, чуга-алады.

— Хоо, ам Москвага калы хап олурумыс бо мып-кажым, дуушакым—дэп, ымы-райы көчүгү чугаалаан.—Калы хөөрөжиг, сүмелсинч чорутурувуста көчүгү эки бооп-тур. Моң мурнуңда тыва төлөөлөр-биле калы фрон-туга белек чедирип, Москвага

бир чораван кижик мен, ам бо улук хураалга баар, Совет Эвилелинниң чүк бүрүзүңдө мооралп кээр, эң-өөр, ха-дучма-биле калы хураалдар, олар-биле таңышкы хөөрө-жиг, ана кайтамчытыг-ла аас-кежим, дуушакым!.

Тыва депутаттар 1945 чыл-дың июль айның 15-те Мос-квалда айтканым. Ынчан бөгүңүз аман! «Ту»-ларга, «ИЛ»-дерге болгон «ИК»-тарга ужуткалай, Абакаан чедир машина-биле, оон ыңай демір-орун-биле хал-

Ленинниң шавыда хааныг чазак үезинде Сибирь по-дүлгөзөңгө чурттан, ажалдан турган сууру ол-ла болгай—дэп, Александр Мангыреевич тайылбырлады.

Шушеское суурга В. И. Ленинниң чурттан, ажалдан турган төөгүлүг черлеринге энкурсиялап чоруп тура, Кыргыс Суванович чугаала-ды:

— Хак, бистиге Тывага ды-ка-ла чок турган чер-дир ийиң... Аа, дуушакым, сакты-рымга, мында бир-ле черде

билип, бодан турган болгай аап—дизип, депутаттар ара-штыла чугаалады, улам со-рук кире берген халдып чө-рүп органдар.

Совет Тываның депутатта-ры өскө депутат эң-өөр-биле калы бир дугаарында-ла төрөөн найыскалал Москва-ның чүрө—ымкыг Кызыл полте болгон, В. И. Лени-ниң Мааволейинге чораван-нар. Ол хүн делегейде бир дугаар социалисттер күрө-вөң, Октябрь чуртунуң, Ле-нин чуртунуң төвү—Москва-

Ада-чурттуң Улуг дайынынга Төө-гүлүг Тиилелге социалистиг ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң артык күштүүн, Совет Социалистиг Республи-каларның Эвилелинниң өндүр улуг амыдыралчы күштүүн болгаш бузулбас быжыын чайыннанчаа-биле көргүскөн.

(ССРЭ-ниң 50 чылынга белекел дугайында СЭП ТН-ның доктаалындан).

ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ!

Музейден репортаж

Республиканың Адап-Маа-дыр аттыг чурт-шинчилел музейинде Ада-чурттуң Улуг дайынының кижикчилеринге тураскааткан тускай стенд-лер, чуруктар делгелгелери бар. Оларын аразында тыва эки турачыларын фронтуге алынап чоруп турарын, олар-ны үдөп келген төрөдериңин болгаш чок кижилеринин чыг саныг чуруктарын келген кижилер көрүп болур.

Огулун туткан аныак эр. Ол эсенги теверинин кырында. Оон ийи хире харлыг чаш огу адазындан чарлыр хөөн чок ыл-гап оорар. Сатырга дайынның кадыг-домкунун чаш чүрөк элдерге-не чүвө... А оон ада-ны кижилериниң тайын чурт-талгазы, огул ыпшак чаштар-нын келер үдеги аас-кежиң дөш ыдыктыг демиселге амы-тынн харамнанмай барып турчур.

База бир чурукта уруун тут-кан аныак тыва хөрөжөн бо-дунуң ынак эжин үдөп кел-ген... Фронтунуң арын-шы-райында тиилелге бүүрел ылавы-биле чуруттунган. Оон ол хей-ады артып калган ду-заламчы чымы кижилерин улам сорук кырып турганзы...

Акшый берген не дөрт огу-лун үдөп келген. Ол келрде оолдарының бирээзинин бир бичин огулун алгаш келген. Хандыр бодан олурурга са-гыштан ыраас, салгал дуга-йында улук чаагай бодалды төртүттүрүп келер, амыды-ралдын онзагай талазы сиң-никкен чурук.

Дайынче чорутуу огулунун эгиннеринин кырында хол-дур салып алган тыва не. Иешкилерин кайызының-даа шырайында аас-кежиңи бот-боттарыга күзөшкен ханы бодалдыр...

Чамдык чуруктарын чүгүр-түтчүр.

Чуу көргө мындыг: Чакнык диңмичи эрте берген чөлөштөлөгөн, Чаагай чырыч чуртталгавыс чечен-телген Чаалап алган тайыкымыс камгалаарда, Чалданмыш чон шымымысты көргүзөр бис деп, бир шүлүкчүнүң бижээн өткүт, тода олуруларын ыр-лажың, чыраткылыг келер үе-же хере базып оор-дас-кежиң-тиг кижилерин көрүп тура:—Тиилелге-биле эштер!—дэп, байыр тузуп чоруксааң хайны-гып келер.

М. ДОЖУ.

ЧУРУКТА: фронтуге эки турачы тыва танкистерин үдөөн байырлыг митингинин үези.

БУЯННЫГ ХЕРЕККЕ

«Тиилээр дээрге—кижи тө-рептегенге хосталганы болгон аас-кежиниң чаалап бээр-дир»—дэп, Николай Островский-ниң чугаалаанын сактып олур мен. Бөгүн Тиилелге хүнүңдө бо сестериниң долу укказы кижиге бүрүзүңгө бидитир болур ужурут. Совет кижилериниң фашизмге ууур демиселкеп, чедип алган чайынналчак ти-илелгези—чонун дайынны көөр хөөн чок болгон тын дөш чангыс аяк көдүрүшү-күнүнүң улук күжүг херечи-леп турар.

Алыс ажилым—чолзаачы. Ынчалза-даа кижилериниң амы-тынн камгалаар хүн-дүлүг херекке дайын болгон тайбың-даа үездерге бараан бооп келди. Тодаргайларга, дайын соонда, 1946 чылдан өгөлөш, Тываның калык-камгала шүгүмүңа ажалдан келди. Оон иштинде дыка

мөңгө тайбынның чегезиң та-рыч чорутуруус-даа ол.

Эрткен дайынның чылдарында Чөөн чүккө албан эр-тирдим. Чүгө дээрге чурттуң бүтү кызыгаарын камгалаар ужурут. Фашисттер Германия-биле дайын доостун турда, Япония бисче халдаан. Ол дайынга киришкен, медальдар-биле шаянаткан мен. Оон ан-гыда мөөн назымында бир ут-тундубас хүн—1944 чылдың апрель 15. Ол хүн партия ке-жигунуңе кирип, коммуни-стерин олурутууга кирдим.

Алыс ажилым—чолзаачы. Ынчалза-даа кижилериниң амы-тынн камгалаар хүн-дүлүг херекке дайын болгон тайбың-даа үездерге бараан бооп келди. Тодаргайларга, дайын соонда, 1946 чылдан өгөлөш, Тываның калык-камгала шүгүмүңа ажалдан келди. Оон иштинде дыка

хөй чылдарда (амга чедир) эминчиге дүргөн дуза чеди-р черинге ажаллап, дун-хун дериң айып-онзакка, аарыг-аржыкка таарышкан кижилерин амы-тынн кам-галаар дөш үдүм кирип келдим. Эминчиге дүргөн ду-за чедир буянын ажалы-лыңа чолзаачы кижиниң ха-рыскалганы улук. Херек апарганда дүргөн чорутуу, аарыг кижиге сөөрткенде, маши-наны эңгит база үе чидир-бейн чорудары дөш негелде-ле улук. Машина бүгү үеде белең, хынаттыңан турар алаар.

Чугаа кижиниң амы-ты-нынга хамаарышкан турда, дайын база тайбың-даа үе дөмөй ыпшак сагындырар. Ынчанаш ажалымыг харыс-салгам улук.!

И. ЧЕРНОВ, фронтучу.

Утундурбас

Тыва эки турачыларын эрткен орунуң болгаш оларның эрес-дидим тул-чуушкунарының дугайын моң мурнуңа чылдарда немизге болгаш солун-нарга бижээн болгай. Ын-чалза-даа бөгүн Тиилелге хүнүңдө немец-фашистерге удуз тыва эки турачы эштерин болгаш хой на-ционал Совет Армияның дайынчылары-биле кады дайылдагын чоранымын база каттап сактып ий-дим. Оон бээр ам 29 чыл эрткен бар чорутуу. Чылдар эрткен туудум-на кижиниң сагыш-сеткилинден дайын-ның кадыг-берге чылдары утундурбас.

Дайын утундурбас ур-жук-халавын биске тава-рыштырган. Хөй-хөй шко-лалар, улутпур, бүүрүл-ге черлери, култура өд-галары, төөгүнүң тураскаал-дары, фабрикалар, заводтар болгаш өскө-даа черлер дайынның кара-сагышын үлүгдөлгөндөрүн урелп ууттаттыңан болгай.

Чүс-чүс бичиң чаштар өс-күс артынар. Хостаң чер бүрүзүңгө дайын-биле бергирин алышмын-дан, болаашканындан хой саныг чурттанчак чон амы-тынның чарыган. Бертик-бегел, балыг-быш-ны кижилериниң үе-чоруу-ру бо хүн бизим сагыш-кирип келер-дир. Ынчан-гаш дайын деп сөстү дың-наар бизим хөңүм чок.

Немец-фашисттер эменел-чилер-биле демиселге ти-лекчилер болуп шыгла-рар, орден, медальдар-биле шаңнаткан, амгы тайбың иште улуг-хуузуң кирип чорутуу тыва эки турачы-лар бисте хөй. Оларга Чөөн-Хемчик районда Т. Бичен-оол, О. Байлан, Б.И.Хөмдө, М. Байыр, Тес-Хөмдө С. Дончун, Со-вет Эвилелинниң Маадыры Х. Чүргүг-оол, С. Алдын-Херел, Улуг-Хөмде Д. Доржунай, Барыын-Хемчинге Уйункелен, Вау-де Даваа, Бай-Тайгада Чуудурунай болгаш өскө-лериниң-даа аттарын адап болур. Олар чурттан, ажаллап турар черлеринде шолалчылар, пионерлер, комсомолчулар, аныктар-биле ужуражышыңарга кирип, дайынның совет кижилерге чедирген на-дыг-берге уржунтарын чу-гаалап берип турарлар.

Мен бодум база тайбың ишче шыңчы бараан болуп, хүлээңген ажилыңы ак сеткилдег күдөдип чоруту-мен. Кара-Хөлдүң Култура башчыныг, Шунуң на-дышчыла болгаш Тээли-ниң ортуман шолалары-га болуп эрттирлэн күш-ажылды, дайынның хо-очуннары-биле ужуражылга негезилеринге киришкеле-дим. Мен комсомол, пионер организациялары биле бис-миг найыраалды ту-дуп, аныктар, шолалчы-лар, пионерлер ортузунга шериг-патриоттук ажилды калбарып чорударыңа кирип турар мен.

Бөгүн — Тиилелге хүнү. Ону совет кижилер күш-амычы белектер-биле ук-кувушаан, Совет Арми-яны, чонун маадырлар эрткен орун чоргаарал-би-ле сактып, байырап эр-тирп турарыңа кым-даа өөрүр.

А. АДЫГБАЙ, тыва эки турачы.

ДАЙЫННЫҢ СӨӨЛҮ ХҮННЕРИНДЕ

И. С. КОНЕВ,
Совет Эвилелиниң Маршалы, Совет Эвилелиниң
ийи дакпыр Маадры.

Будун хушун дургузунда бистер Берлинниң мурнуу кезеге кадык-дошкун тулушкуну чорудуп келген бис. Бизимиздин алган хоорайже чаа таварып кирер, баянча кудумчу бурзу дэп тулушкуну чорудар нарын, берге сорууга тапкертетер таварышкы.

1945 ЧЫЛДЫҢ АПРЕЛЬ 25. Будун хушун дургузунда бистер Берлинниң мурнуу кезеге кадык-дошкун тулушкуну чорудуп келген бис. Бизимиздин алган хоорайже чаа таварып кирер, баянча кудумчу бурзу дэп тулушкуну чорудар нарын, берге сорууга тапкертетер таварышкы.

Шак кылдыг чаа таварышкыныкыг кадык-дошкун демиселиниң үзүндө шаап халыкчы отрядларны — дайыкчы тускай организацияны тургузаран бистер негеп турган. Берлин дэп тулушкуну чорудуп үзүндө кылдыг отряд бурзулуге чадаг шеригниң өзүлүдүндө ротаыныг чедир, үш-дүрт танк, чепсектег боду чоруп ийи-үш хире малыша, реактивтар ар артиллериянык ийи-үш установкалары, чаа тенсир күчүгүт чепсектериг саптар бөлүгү (Берлинге тулушкуну чорудуп үзүндө олар оша улуз ролдуг болгон) болгон иракылык дэптег улуз хемтээлдег утгер-боолар болгон еске-даа чепсектер кирип турган.

Чоюн талазындан Белоруссиянык бири, соңгу талазындан Украинанык бири база ийи фронттарын аразынаг тырып кыстыргат мурнуу-даа

Бендерштрасса хооргадап турган империя канцеляриянык кол командирал-биле харылааган уулун соонда телефон, телеграф-биле на-йыл-даа харылаа чок апарган, чутас шоолуг дыңдабас радио-биле харылаа артыган.

Ол кезең Белоруссиянык 1-ги фронтунун таварышкы 8-ки армиянык мулукчы кезектери империя канцеляриянык сесеп метр хире чокумун чедип келген. Гитлерниң эйде бергениниң база боду амы-тыныг чет-тингениниң дугайында чуталар негептер берген. Ол дугайы Белоруссиянык 1-ги фронтунун дыңдагындан биске билдире берген.

Гитлерниң орлунга кирген салгакчылар чадаг шериг-лерниң пайыныкыг начальни-ки генерал Кребсти дугуружуп чуталары-биле Белоруссиянык 1-ги фронтунун шеригтерияг чоруткан.

Чуталарышкылар, Берлинге дайын чорудулган соккадыр база ош соопла немеч-фашистг шериглерин чутас чокка дүжүп бери-биле холбашкан бүгү айтырыларын Дээди Кол командиралдык төлөзүниң айтылыгы-биле Белоруссиянык 1-ги фронтунун командиралыкы Совет Эвилелиниң Маршалы

будун-будун салбыраар болган кезектер айы-биле дүжүп берип тургунган, дүжүп бергениниң дугайында дыңда-лаар камгалагыны үргүлчүлөп турган бүгү немеч боду-дугадыг чедир тарай берген соонда дүжүп бергениниң бүгү-нүгү хеириг апарган болган үш шап үзүндө Берлин тарикону удурамышкыны бүгү чедирге бургу-биле соксаткан.

Ол хүн Берлин районунга чүс үжөн дөрт муң хире немеч-фашистг солдаттарын болгон офицерлерни түдүп алган, оларны үжөн дөрт муң Украинанык бири фронтунун шеригтерияг чоруткан. Дүжүп бергениниң дугайында дугаадыг соонда совет шериглерге туттурганнарын са-мындан аларга, Берлин гарни-зонунга инитиле-биле ийи чүс муң элөөн амыг кирип турган деп, бистин баш улуз билеп турганыны бадытка-тыган.

Иччапган май ийде Белоруссиянык 1-ги база Украинанык 1-ги фронттарын шериг-лерни дайынык Бер-лин бөлүгенин чыла шап-кан болгон Берлинни алган. Иччапжажон дайын ам-даа доозулган. Белоруссиянык бири фронтун Берлинге да-йын чорудулганын төнтү-

(ПМА).

Культурлуг амыдырал

дээш

Чурттаар баккынык азы өгүчү иштин доктаамал арып-шевер тургузуп, ош иштин көрүшүгү, эдилээр-ге таарымчалыг эт-херексел-дер-биле долдуруп алары, доктаамал куулар-баккылар, арык ак хептерин солууп келди, боола-боорастык, ош-ко-даа амданып чомеири башкылар иш, калдык-даа оларларга, хонаштарга мал ажам оларлап чораш, кыж бурзу хоорай улуз дег чурттаа калдыгы деп, амыдыралчы айтыргалары Улут-Хем районда «Найрал» совхозтук херөөкөнөр чөвүленин кижигүнери, малчынар боттарынык мурнууга тургусканнар.

СЭКП Тыва обкомунун тоску пленумунун малчынарны ээлчегил амыдырал, сууржук байдалче шилтирер дугайында шилтирер амыдыралга боттандырынык херөөнө ол совхозтук херөөкөнөр чөвүлени үдүн кирип, салбыраары 8-октябрда суур-жук амыдыралче шилтирер, малды ээлчегил кадарын организастаппан. Ол шилтирер боттандыры-биле салбырлар төптөргө делгем өрөөндөргө баккыларны немей тулуп, аңаа малчынарды кымнары баштай ээлчегил кадатче кийерин планнап турар. Ош-биле чергелеш-тир херөөкөнөр чөвүленин баккынык-даа, огул-даа мал-чынарнык культуруг чуртта-лар талазы-биле ам-даа хо-жудуп турарын эскерип, хоорайжыды чурттаарынык ай-тырым боттандырынык дая-мды-биле киришкенер.

Олар калдыктарда малчы-ларнык өгөрлөп солууп чаар-тып, ол иштин эт-херексел-де чаа эдилдер-биле дер-леп, доктаамал арыг хептир тулар-баккылар, эки белет-көп алышп-чегин турар дэп ышкып айтыргаларже малчынарнык кичээгейин улагарын шилтирээрлер. Ону боттандырынык чүдөн эгелээрлер? Аккыр өгдөн. Аңаа культуруг чурттаалга дугайында малчынарнык се-минарын эрттирген.

АККЫР ӨГЖЕ ЧАЛАЛГА

«Найрал» совхозтук амы-дыралчы Маңыч-Хөө Бегин бо чаа өгүчү иштин чаап бер-ген. Чаа-Хол суурнуң херө-көнөр чөвүленин кижигү-нери Аралдан Бичин-Уруг, Балчыл Чондак, Зоя Аралай, Бегин Суустай, Татьяна Ошунтай оларнык шевер хо-дары чаа өгүчү иштин, да-штын шыгыларын белетке-кен. Өгүчү иштинге салыр херекселдерин совож саткан. Ош кидилениң даштын тал-лазы — кидилер кызыл коокалгыг ак пос-биле, иш-тин талазын хире шокар пос-биле шыккан. Чаа кы-ды, * чута хоораннарын орушнар, диван, стол, са-дайлар, хеп болгон шак-пайтары өгүчү иштин аян киришкен. Ширектерин кырын кыдык-биле шыккан, кидилерин кызыл пос-биле хээлди даарып каан, чаа ра-диоприемни-даа бар. Дал-гадан, эйткен кылган чем-перин делгезен.

Бо чаа өгүчү Урбун салбы-рың малчынарнык турлаа — Улут-Хем кыдында поган шакта тик каан боду. Ош арты, мурнуу талааларында кара дагалар. Оларлаа калды-котан малдар. Май 4-те сов-хозтук бүгү салбыраарынык херөөкөнөр малчы чону өгө-атташканын. Майда теве, кыг муңаг, малчылар ма-лылар кез-ле турду. Чүгө малчылардан 150 кижи кел-ген. Эске амык-агылардан

ХООРАЙЖЫДЫ ЧУРТТАА ЧҮЛҮ?

дээш

Келгенер база бар. Херөөкөнөр чөвүленин-ниң даараан, аргаан хептер-иниң делгезгенинде сонуу-рганчыг чүдүлери, садары-биле делгезен барааннарын улус долгайдыр тургулашкан. Аңаа аш-чөм барааннарын, азы-бүрү хеирилерни чараш шыгыныг делгем стодалда делген, садарын организас-таан. Келген малчынарнык кезек-кезек кылдыр үскөп, амданып чөмөр белеткө-ринге Чаа-Хол суурнуң хой-ниги чөмөннөгенин акыл-дакчылар өрткөн, сү-мөлдө-даа турар.

Райондун дээш болгон ор-тук ак эрменгит эмирлери малчыларны салбыр, брига-да айы-биле шилтирер. Эм-чилерниң чамдыкыг тигеңа айтыргаларынык кыскажак сүмелерин кылды, аптекажы-гаштары оларга беленге сундулар.

Мында келген херөөкөн-даа, эр-даа малчы бурзу ары-п-шевер көтүнгөн; ак хойлө-нөргө, илир-биле башып каан чаа костюмерит, чам-дыкы торгу тонаралы. Ол бүгү — байлак, долдуг-догаа чурттагынык бадыткалы-дыр.

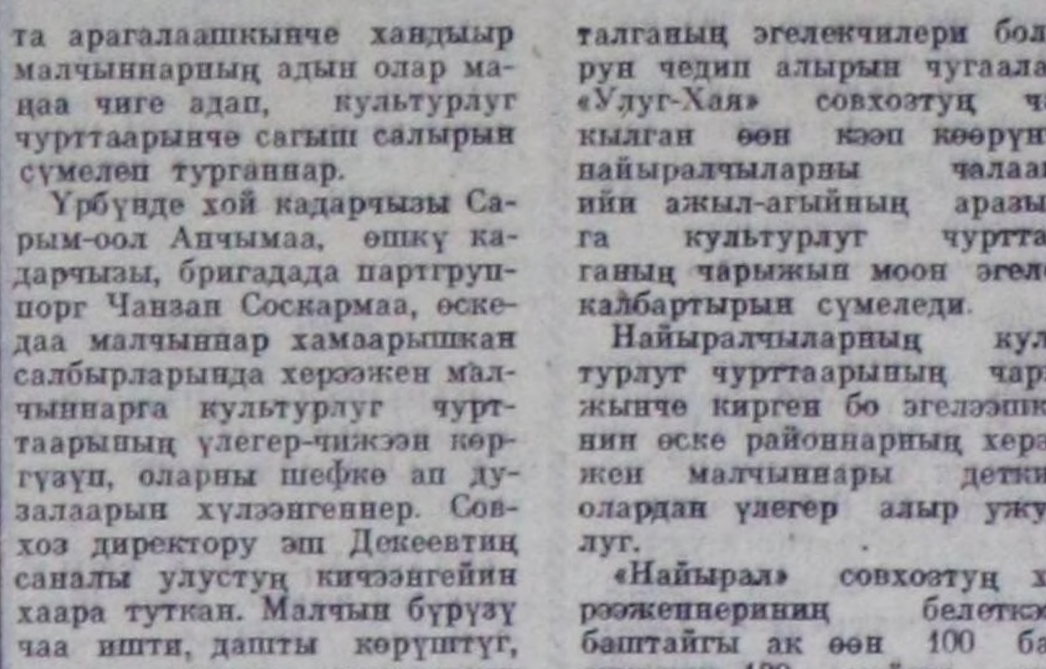
САНАЛДАР, СҮМЕЛЕР

Өг чанынга хамык улус чылды. «Малчы херөөкөн-нөргө амыдырал-чурттагы-зынык кулуштуг деңгелин улам ийди экижидер» деп темалыг семинарын кол ай-тырымга хамаарышкан чу-гааны СЭКП Улут-Хем райкомунун херөөкөнөр ор-тузунга акыл чорудар тала-зы-биле сектор эргелекчи Д. Олдар өгелди.

Райком, райкууском айнык бир четверг хушунда малчы-нарже эмигил, садкынык, лектордуг болгон көпөргө, кино үндүрүп бригадаларыг үндүрүп турган. Сууржук чурттагышпаан, элчегил ка-дарынык 70 малчыны кирген. СЭКП обкомунун тоску пленумунун шилтирер амы-дыралга калчаар боттандырып турар дугайында айтыргыг райкомунуң удаас болур пленумунга чуталааны көр деп турар. «Улут-Хем» Арыг-Бажы, Алды-Шынаа, «УТКА» 25 чымы сов-хозтук саавчылары бус-биле ландр, дөрт өрөөндөргө бак-кыларныг. Малчынар ор-тузунда культуруг чуртта-лаа талазы-биле социали-стг чарыштыг бири черип Арыг-Бажында форма элөп турар.

Районда малчынар Чаш-оол Уйуң, Бады Уруй-оол, Биче-оол Серен, оон еске-даа 100 амык малчынар чурттаар баккыларны, өгөрлөп чаа эт-херекселдер-биле дерип, бри-гадаарга азы суурларга чу-нар-баккылар аш, амданып чөмөри белеткен, хоорай чурттагыларга даа дудак чурттай чарыштыр, культуруг чурттай турарлар. Майда эш Д. Олдар СЭКП райкомунун секретары Х. Норбу, «Найрал» совхозтук директору С. Девеке, парком секретары М. Оюн олар түвө чуталааш, херөөкөнөр малчы-нар ортузунда күп-акылдык сагыла-чурумун баккыла-арынык болгон амыкка бот-харыскалганы бөдирленип айтыргаларыга донгаан-нар.

Херөөкөнөр кижиги малчы ө-гүлениң кол ээи. Ол өгө-даа, баккында-даа культуруг чурттагынык үлгелериг эгеле-лери, баккыларныкы бо-лур ужураг дээрэн семи-нарнык кижиги чедир чутала-лап айткан турду. Ажыдап алган акаазы амыктыг на-рылаан, ийи-бүрү аш-чөм продуктуларын, баккы-балгат херекселдерин садып алы-рыгаче сагып салбас, чамдык-

ДАШТЫКЫДА

В. В. ГИРИНИҢ КЫЙГЫРЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Чуртук чо-нууң дарлалды турар кезектерин бүгү хемчегер-биле деткиригче, улуг-улуг монополияларнык молдуге-инден адымдарын болгон еске-даа дарлатканын кам-галагыгче бүгү индий улус-ту Индия Республиканык пре-зидентин кыйгырган. Дарла-тып баккыларын хура-ленгине хамаарышкыг чор-ааннары бак көрүп шыкпаш эргиниң артыкчыларын чок кылмырын өргөжөк чутула-ны Делге болгон массалык митингине В. В. Гир де-мделген. Ол эрги үзүлдүң дүргөн уузкаары чуртук улам ийди дөмшөгиле де-лурунга база чечектедиринге

дуза чедирер. Оларны дорам-чылай көрүп уузкаар бот-тук хемчегерин биразыг-көз амык-агыг талазы-биле чаартылгалар кылдыр болгон индигаларга чер үлүң үлү-рүп бери болур деп, прези-дент айткан. Оон-биле чер-гелештир олар амыкка кире-ре, оларга чогуур эргелер тышсыр болза эки деп, В. В. Гир демигелген. Чурт-тук чоңун амык-агыг бөдү-тер кылдыр ийтай көрүп чо-раанын урукжуртанын бу-рун уузкаары амыг үдө Ин-диянык социал амыдыралы-га улуг чедийиш болур деп, В. В. Гир түңгелде дем-делген.

ЧУГААЛАЖЫШКЫННАР

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР би-ле ГФР-ин аразында хары-лааларын чогулгалыг болду-рар дугайында керээге ат салыргыг хамаарыштыр ийи чуртук аразында чугаала-жышкынар Прагада өгелел берген деп, ЧТК агентилел дыңдаткан.

Чугаалажышкынарда че-хосlovak төлөөлери ЧССР-ниң даштын херектер ми-нистриниң оралакчыы И. Гец, ГФР-ниң төлөөлери — ГФР ДХМ-ниң статс-секре-тары В. Хнеупек удуштуп турар.

СОВЕТ ФИЛЬМНЕР ИРАКТА

БАГДАД. (СЭТА). Совет фильминеринк педеляш ийди улуг чедийиш-биле чоруп турар. «Хостазынык» деп хой сериянык фильмин «Велик дэп тулушкуну» болгон «Сөөлүгү» илүм» деп совет сериалын ирак көрүчүлөр көргөспөн.

Делегейниң ийди, дайы-нык дугайында ийди шы-чы фильмнерин прап көрүк-чүлөр бир-ле дугаар көрүк турар дээрин ирак созулар бийлиг турар.

ӨННҮКТЕРНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Майның 9 — фашистг эжелекчилерден Чехословакияны хостаанының 28 чыл ою

«1945 чылдың май 9-та бистин республикамыс база катан төртүгүгө ден болур. 1945 чылдың май аяк бот-ла 1948 чылда февраль революциянык чөвөк тилгес ийи...» — деп, мээң кады чо-раанык чехосlovak журна-лист чуталады.

1945 чылдың азынында шак-ла мындыг каагас хун турган чүе, а хоорайга тулушкуну чоруп турган. Тура-халышкынар радио баккыны ээлчегенер. Ош соонда-ла эфирже Совет Армиядан дуза дилзөн үн чаңгылааны үгө. Май 9-та кызыл смдыс-тарлыг танкылар Прагада чаа таварып кирип келгенер — деп, мээң кады чо-раан кижик сапкан чуталаан тур.

Ол-ла хүн, эртенгиңиң 8 шап 18 минутта радио-биле мындыг мөзгөни дыңдаган: «Алардыг Кызыл Шериг Пратамын дөмшөгиле ил-тиркен. Бистин улуг эвиле-келериянык шеригтеринге прагажылар байыр чедирип тур. Фашистг эжелекчилерге ош!» Хостаага дөмшөгиле.

Ол хүн Чехословакиянык тоогузунге хосталганын хуну бооп кирген, республика-нык нацпалык байырамы апарган.

Дайын соонда республика-нык амыдыралыг эң ханы чаартылгалар богулаан. 1948 чылдың февраль революция-нык соонда чуртка бүгү үлөтүрүп, баккыларын, стра-ховаяны компанияларын, транспортту күрүленин кыл-дыр хавырған, чер реформа-ын чоруткан. Көдө амык-агыг кооперативтерин болгон чуртка-агыларын туртуса-кан. Ол бүгү нацпалык эгеле-мканы хожугеринге улуз илгир берген. Дайын соолу-де чылдарда республиканың үлөтүр продукциянык хем-чээл сес катан, а кол адыр

— машина тулушкуну — 16 катан улагаткан. Таразынык иштин чылдамы ийи катан көзүдөн, ол бүгүгүң түң-гөлдө амыкчы топтарың амыдырал деңгели дама бер-ден.

«Бистин республиканык ак сеткидиг кижилери келер уенис — саймараңгай соци-ализм болгон коммунизм деп көрүп турарлар. А ошүгө бистин эвилчелериянык бол-гон өнүктүргенис — Совет Эвилелин-биле, социалистг чурттай-биле демөөш тур-гаш чедип алыр артамыг иш.

Аңаа мыланың 1968—69 чыл-да барынык уулдыг күштер-ниң биске таварыштырган кадык-дошкун шепелдизиниң соонда кижиг бурзу бүзү-рөөн — деп, мээң амык уламчалан чуталаадыр.

ЧКП ТК-нык Чингисо сек-ретари Г. Гусак СССР-биле ЧССР-ниң аразында хары-лааны «чурттыг ханымдык иштинг илгел деп үнөшкөн. Бо хүнерде, Совет Армия-нык Чехословакияны хос-тааныгдан бөр чөвөргө беш чыл ош-биле кады найырал, кады амыккадылга болгон бот-боттарына дузалажыла дугайында чаа керөөниң үш

чыдын демделген турарымыс май хүнеринде ош ол чутала-нык ош тодаргай бооп турар. Сөөлүгү он чыл дургузулда совет-чехосlovak салгынык хемчээл ийи катан улагат-кан. Бо чылын ол кижилер амыккада артык улагалып — 2,7 миллиард рубль түгө че-дер. Бо беш чылда Чехосlovak ийи нитиңиң-биле 1,3 мил-лиард рубльдиң хергелег ба-рааннарын Совет Эвилелинче чорудар.

Кайы-кайымынга-даа ажы-тыг кады амыккадылга — чүгө салгылашкынык эселе-де болгай. Совет болгон Чехосlovak эртемденер эртем-ниң, техниканык муң-мун айтыргалары кады шилти-рилген турар. Бистин дуза-ламчымыс-биле Прагада мет-рополитени, а ЧССР-ниң спецпалестериниң дуза-мыс-биле — элөөн кыш совет буду-руга чедирин тузуп турар.

ЧССР-биле СССР-ниң деле-пейге хамаарышкыг айтыр-лар талазы-биле кады амык-адылгамыс база чедийиш-ниг бооп турар. Олар соци-алистг еске-даа чурттай-биле кады амыг үдө делегейге чогулгалыг эскерилгелерге боттарынык улуз салымы

кынын база кийрген. Чоокта чаа чехосlovak уаус реакциянык күштерин баскан февраль революция-ның 25 чылдыг демделгези. ЧКП ТК-нык ЧССР-ниң Пре-зидентиниң болгон чаа-ла-нык талаанын бугуар СЭКП ТК-нык Чингисо секретари И. И. Брежнев ол байыра-га барып киришкен. Прагада Старомест шөлүгө хундуге совет аалчынык болгон ЧССР-ниң удуштукуларын кийрилгези-биле болгон улуг митинг хептерин болгон словактарнык совет улуска болгон ош Коммунистг пар-тиянык кайы хире чоок бол-гон бижик найырадыгыл деп чүбөниң тодаргай көрү-зү чүбөни.

Хосталганың 25 чыл оюнда Прага байырал иштин кийр каастаттынып, шиметинген. Уш чүдө өдүг нацпалык бол-гон кызыл совет тузтар, кийгартылар болгон транс-спаритылар хоорайда, айм-рац-намыз кылдыр көстүп, совет-чехосlovak найырал болгон кады амыккадылганы алган-иерөөн турар.

Б. КРАЕВСКИЙ.
(СЭТА-нык көрр).

ПРАГА.

МААДЫРЛЫГ...

Румынияда хостагырымын хероште амы-тынын берген тажикст эжим Байкара Биче-оолга тураскалтайт.

Оске чуртка өлгөн мен
дөш хомудала
Өрүк — совет румын улус
сени утпас,
Өскөсөтпөсө найыраг дээр
өрттөнбөсө—
Өшөй кылдыр сагып чораша
чалың каба,
Селемелер бизи-бизе
хоор каскаш,
Сериял терде—Сиганэште
хоорактуугу,
Содаларга маадырлыг
чорашым дөшт,
Сени үлөп, үлө-боолар
лааштаан бис.
Кара-мөрзүг фашист сектер
өрттөсө-даа,
Кайтамчыгы совет тапкан
барымы түктө—

Атакалаң кирер кылдыр
хуула бергеш,
Арааталып кырып, хыдып
чоруп турган,
Сеткил чедир тузашпаан
дөш мушарова,
Сөз хуучу кыды чораша
Кызыл Шерин,
Сеткил халыр күсөдип
шыдан үлгөн,
Сени тороон күжүр чуртун
чекеттеген,
Азылгыч төү—Кызыл
хоорайда
Азыл-биле адым бижөөн
тураскал бар,
Оранвардан—үлөт, биче
кым-даа кезсе,
Орта барган, чек салым
мөйөш тур.
М. КОНГАР,
фронтучу-танкист.

ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС ДЭЭШ

Көдө чонуну култура
хандырылазын өнжөөрү
бүгүчү чутула соругаларын
бирөөн болу берген. Токту
беш чылым шийпирлиг үшү
чылымда көдөни амыл-
ишчилерин күш-ажылы бели
соругалары мобилизастаа-
ры чер-черде култура ода-
ларына онажып турар.

Часкы, күсү ажалдыр үе-
зинде таражыларын, ол
ышкыл ийитини малын кады-
рын, өстүрүп турар малчын-
нарын күсөтүп аалчылдык
агитация-бран чүүл брата-
далары болу берген. Каз-Хем-
нин, Улуг-Хемин, Таңдынын
хош-шөлөрүнө ажалдап тур-
дарыга олар бола аалдап
чече бергизээр.

Хөгжүм-шии театрынын ар-
тистеринин база ырын
болтап таңынын «Саян» ат-
ты ансамблинин өн көргү-
зүлгөрүн дугайында чагаа-

лар редакцияга хойу-биле каа-
п турар. Барыны-Хеминин Ак-
сы-Барлыктын Борас Кукүтө
мынча деп бижип турар: «Ак-
сы-Барлыкчылар чоокта чаа
«Саян» ансамблинин концер-
тин улуз сунтургал-бисе көр-
үвүс. Бистин чоругаларымыс
ке ансамбль Волга кыды
хоорайларга, Красноярскиге
болтап Төрөн чуртувустун
чүрөө Москвадан бээр чораш
келген. Ансамблге моон сон-
гаар-даа үлөт чедикширне-
ни күсөдөм».

Чөөн-Хеминин «Чыраа-
бахы» совхозта Куулар Экер-
оол ол-ла ансамблинин кон-
церт программасына хамаа-
рылгыр болуун үлөсөдип
берипшаан, чамык санал-
дарын кирип турар. «Ий-
чангыс күсөдөлөргө ырын
сөзүн тыважыны адаас аян
бар-дыр. Сыгытты дынаарга
база шада өстүрөр хөвирлиг.

Ону алып ап болурунун ар-
галар бар деп болзаар мей.

Култура одагалары чонун
дыштанылгазын баулу
хүлээлгезин чер болганда-ла
бир дески аял болгандыр
туураын бистин солунче ав-
торлар бола бижир. Дыка
хей клубтар аямы-бүрү ужу-
ражылгалар, номчула көр-
ференциялары, аас журнал-
дары дөшт өске-даа солун
хемчеглерни организастап ту-
рар.

Өске бир клубтарга чүгө
кино болтулар таварылгалар
хаа эвөс. Кино уран чүгү-
лүнү ийелги салдары, ки-
жикчилик ролу улуг. Ий-
дыг-даа болза чонга кино көр-
гүзүлгөзүн организастап ту-
радында четпестер хей. Ша-
кындыг фактыларын авторлар
солунче бижип турар. Өтүр-
нүн «Коммунизмге орук» кол-
хозта көдө клубка кино көр-
гүзүлгөзүнө үлөт четпестер

барын бижикчи Мөнгүш Лай-
лаа редакцияга мынчаар биж-
жөө: «Клубка кино көрү-
көчүтүл-ла тылаачыг. Чамык-
та кино болбас. Билеттерин
сатса-даа, кино үнөмөн баар
таварылгалар бар. Чижээлсө-
ге, бо чылым апрель 19-та
көчүтү солун кинону чар-
лааш, билеттерин сатса-даа
кинематика Сергей арагалып
алгыш чиде берген».

Лаанган ажалында эр-
халымыска чок ажалыкчыны
тус черин үдүртүп оргал-
тары херекке алып турарын
автор хомудал-бисе бижип ту-
рар.

Республиканын хоорай,
сууларында клуб, библиотека
күрүч чонга бараан бол-
лор хуудулу хуудалгезин
чангыс аай эвөс болгандыры
турар болтап чонга кино көр-
гүзүп турарында четпестер
бар. Ылангы уругулар кино-

Көдөниң култура

хандырылазы

ларын чер-черде капчаар ор-
ганизастап турарында хамаа-
рышкан чагаалар редакцияга
бо-ла негизээр. Уругулар кино-
ларын докталтыгын чурум
эулаар көргүлөс, чок болза
таварышкан-на киноларын
үндүрөр. Тес-Хемини Сама-
галдай сууран бижикчи
Д. Адыл-оол шаг ыдыг
фактыларын дугайын хому-
лап бижжөн. Кинематика өш
Кызыл-Кара уругулар сая-
сыларын чогучу үеинде ор-
ганизаставайып, кезжө 5 азы 7
шактарга көргүзүп, үлөт улус
билеттерин салып турарын
бижип турар.

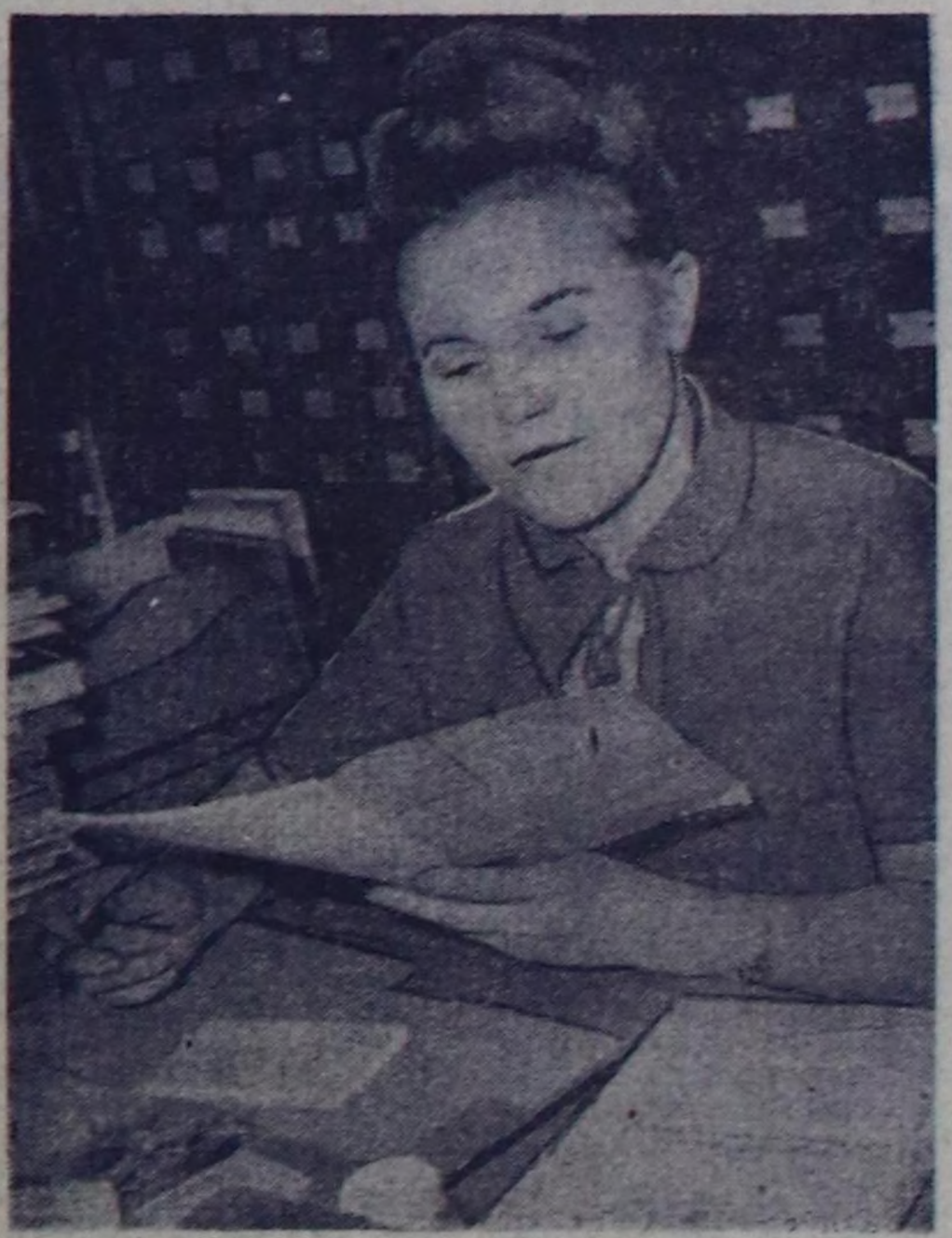
«Хостапшык» дөшт өске-даа
хөйгө билкирп сурагалыг со-
вет киноларын пропагандала-
рыңа сагыш салза чогучу.
Ол-ла кыяну Саматалдай

суурга көргүскөн чет-
лес болганын үстүлө
автор база бижжөн. Чар-
далар кызы болганы-биле
көрүкчүлөр эвөшт болган. Ки-
нону чүгө ий-ле дүй көр-
үскөн. Чамык ажалык ки-
ноларын 6—7 хонукта чөр-
өп ажалы сөзсө чедир көрү-
күлөт фактылар бар.

Мылгы чижеттер респу-
бликанын өске-даа черлеринде
бар бооп турарып солунун
бижикчилер дымдап, шу-
гумчулуп турар. Соруда чүг
дөргө, четпестерин түнөп
үндүрөр, хоорай, сууларып
ажыл-ишчилерин кино, кон-
церт көргүзүлгөн, чере ыш-
чаш көдөниң ажал-ишчиле-
ринин култура хандырыла-
зын улам экижирер.

Б. ХЕРТЕК.

400 МУҢ ХИРЕ

Кызылдың А. С. Пушкин аттыг библиотекасы политинтиг,
ачен чотал болгаш техниктиг номнар талазы-биле хай фон-
дулуг. Бо хүнерде ооң ном курлавыры 400 муң ном ачып
турар. 1972 чылдың дургузунда тос муң ажыг номчуналар
ол библиотекадан ном ал номчаан. Амгы үеде оортан хүнүнүн
өк-он кижи номнарны номчууру-биле ал турар.

Библиотеканың ажалдыкчылары хоорайның бүдүрүлгө-
леринге ном дөлгөкчелерин организастап, бесодаларны мылып
турар.

Бо чурукта көргүсөн Валентина Михайловна Кужопева
аңаа кирген номнарны таарышты айдап, каталогтарны эр-
гелеп туура болгаш бо библиотеканың ам чээрби чыл иштинде
ажылдап келген. Ооң эни ажалын администрация чери хай
удаа дөмгөргөш болгаш ол «Зрес-маадырлыг күш-ажыл
дээш» деп медаль-биле шаңктаткан.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ ФОТОЗУ.

„Чедер чери—Чер“

1965 чылда СССР-ниң Дэ-
ди Соодайың Президиумунун
Чарамы-биле фашизмге удур
демиселге озаа даалганы кү-
сөткөн дөшт, Лев Ефимович
Маневичте Совет Эвилели-
ниң Маадыры атты өлгөн
соода тымыскан. «Көзүлбөс»
фронтунун маадырларынын
бирөөн ады хой-ияиты
ыччалдыр бидиңип келген.

Чогаалчы Евгений Воробьев
ол маадырды амыдыралы
болтап ажал-хөро-бөлө хол-
бопкан документтерин дө-
лөп, өөрөйи келешинин тү-
вөдө «Чедер чери—Чер»
деп ному база ыдыг аттыг
сценарийин бижжөн. Орта ү-
дөсөп тырттырган кинону
ам республиканың ажалык
чону соуургал-биле көрүп
өгөзөд.

Беларуссияда бир бичи
хоорайга адым кижиниң өг-
бүдөсөдөп төртүтүнгөн Лев
Маневич аялында-ла рево-
люстуг шимчөөшкн-биле хол-
божы берген. Ооң ажалы
хаан тазактың кара-бажыны-
дан дөшт үлөш, даптыкы-
га — Женевага барып чурт-
тай берген. Лев техника
талазы-биле эртем чедип
аалар дөшт, база аяа чөдө
берген. Ычан ажалы Мане-
вич болжолуктарың турал-
дыга олуктур. В. И. Ле-
нинин чугааларын дыңаап
турган.

Октябрь революциямын
сөөдүдө Лев Кызыл Армияга
эки тура-биле кирген болтап
кумуктыг посолдары комиссары
апарган. Хамааты дайынын
сөөдө шеригге улаштыр ар-
тын калтап, ийи шериг ая-
демилерин доозуп, шериг
укудукчул мергежилди чед-
ип алган.

Кайтамчык бжык тура-со-
руктуг, салым-чаанын, Евро-
паа улустарынын каш-даа
дыдарын билжр Лев Маневи-
чтин даптыкы мергежил
кылдыр чоруткан.

Гитлерин Германияның
Совет Эвилелиниң халааларын
мурунда-ла, бистин чурту-
вустун кымыгарындаан ыра-
ка, фашизм-биле демиселге
өгөзөд патриот кижини
өвүр-хөвирин ук кинода көр-

гүчү турар. Ычкан Европа-
га байдал дүшкүрдүг тур-
ган: Германияга, Италияга,
Испанияга фашизм бажым
көдүрүп, күштерин чымы
өгөзөд.

Эткен, өскөр чугаалаарга,
Италияны Милан хоорайда
«Эврика» дээр австри фир-
мын төлөөлөчкн Конорад
Кертнер олу бүүдү истен ту-
рар кижин эскерип наары-
биле кино өгөзөд. Ол бодун
өске кижи-биле солуур дуга-
йында Тейтс диалог кылбап,
ычканда-даа айымдын дир-
гелеп турарын сагымырып
дыңаапкан.

Калып, чүгө-даа бооп ту-
ра, коммсант Кертнер бодун
ажылын уламчытавын

Чаа кинофильм

шаан: чугула кижилерге ужу-
ражым, хөроң харылааларын
түгүзүп турар. Ол немец фа-
шистер көргө, Гитлерин
пшымч алабамы кылдыр,
иала фашистерге — Мос-
квалынын солугуру кыл-
дыр, левин фашистерге —
Фрланкуң талаалары кыл-
дыр көстүп чоруп турар. Ка-
питализмге укуртшаанда, ол-
түт-чиптиг саздыгы, аэро-
дромга — спортчу ужулукчу,
дугаина — чүдүкүч, ресто-
рага — парик чеккенкичи,
операга — хөгжүмгө сундулуг
көрүкчү бооп чорур. Каа-
лаа чораша ол бодун тутту-
вуп билр, эолдөк, тошту бол-
гаш улаштыр. Ындыг реал-
дөшт чүгө-даа «ажытпас»,
«хөвөс», «оораалас». Ол хө-
роң медальерин чигит улаан-
биле тш алыр. Ол дайын-
нарга оларын бооп, а шы-
нал-ла сөткнниң ханымын
дан кыды чоруксаар улаууга
өске кылдыр көстүп чорашап,
бүтүрелди чедип ал турар.

Ычкан чуртааларын ажаа
найы хөро бергезип кым-да
болбас. Ол чүгө тымыс ка-
тын суулай хона бээр: Бер-
линде совет элчин бажым-
ды

нын чанынга турд дүжөргө,
караада чаш бүдөсөйиш
кедир.

Чүгө чангыс бодалдыгы
ары, дуулаакчылар Керт-
нерин өске чуртталганын
билжп, оон бөдүгү экиан,
эвилели, сагыш чонатыры
үлөшөп, аяа бөдүрөп турар.

Конорад Кертнерий адреси
— Милан хоорай, «Эврика»,
патенттерин болтап чога-
дыларын дөлөг бөдүрө.
Маневичини адреси — «Че-
дер чери — Чер». Боду ыш-
чаш коммсантларының арга-
зына холукч. Шугурау
болж, бажым бүүдүгү ки-
чөөсөйиш чорукба, 1936 чыл-
ды төвүтүдөш иала бол-
ду Маневичини тууду алган.

Оон чогум адым-даа, кал-
дыг бүүдүлүүн-даа тодарып
шымдаан. Ычканга фашист
судия туттургаш кийи бүүрү
чок бооп болбас. Ону Римде
«Реджина Чеза» дээр кара-
бажыга 12 чыл хуудула
чоруткан каа. Маневичини
айымдыг, аар-бөргө амыл-
дары өгөзөд. Ычканда-ла
кара-бажыга олурган бөзөп,
ол аңаа дыңалып келгн-
дээр медальерин чымы, тын-
нымын шилип, Төвчө чоруду
турган.

Эткенге дуулааар дөшт, Мос-
ква бүүт хөмчеглерин алган
А Европага фашизмниң дай-
нымы өгөзөд соода, Ма-
невичини хостап алыры бол-
думайып барган. Ондуктары
дамчыкталарын, ажаа-төсө-
рикти ылаар кирип тура-
да, кара-бажында оон де-
ний үнерин организастап шы-
дапкан.

А Маневич хосталырын ма-
налай, а хостага дөшт де-
миселге турган. Кара-бажы-
га, корулал латеринге, аар-
бөргө амылдары ол укуртун
демиселге баштап, аар-ди-
кын болтап төлөткн-биле
кижилерге дуулап турган.

Б. ОНДАР.

Кылаң доштун ээлеринде

ка болган чемпиондыгы тий-
лөөнөр.

Чүртүн чемпиондыг
чигит демиселге эрткин ө-
рүчүг — деп, СССР-нин
алдарыг тренер Б. Кулагин
чугаалаан. — ЦСКА, «Спар-
так», «Крылья Советов» бол-
гаш «Динамо» командалар
бирги чер дөшт демиселжип
турган. Оон соода «алым»
дөшт демиселге шеригчилер
болтап спартакчылар кире
бергенер, а бистин команда-
выс болтап динамочулар «хү-
лө» дөшт демиселге шил-
чөөн.

ЦСКА-нын хоккейчилери
база тергип ойнааган. Олар-
нын итинин Михайлов биле
Петров дөлөг чемпионда-
лынга дөшт кластың өнүн
көргүскөнер.

Ушкү черге турган спар-
такчылар ийиги черге кө-
дүрүгөн.

Бистин командавыс он
ийи чыл «Футболисттеринин»
соода база катал паннал-
дыларын сапында кирген.
Бистер оон-биле догтаавас бис
дөдөргө бүүдүрө мен. Бис-
тин анык хоккейчилеринис,
хамыктын мурунда Бодунов,
Анасин, Лебедев, Сидельников,
Капустин, Котов олар улам
бедик кластың өнүн көрү-
дөр аргалылар.

Горькийжилер болтап «Хи-
мичин» хоккейчилери база
маргалаанын табилдызын
санын көүдөткөнер. Чамык
маргалааларга ол коман-
далар эки ойнаарын көргүсү-
лөөн. Оларын четпес түвөн
— омыга дески эвели, анык,
перспективтиг ойнакчылар
биле четпелешкнн чөгү болуп
турар.

Динамочулар, Ленинградтын
меригжилер болтап чөлбө-
чилер эрткин чыл-биле де-
нөөргө бугай ойнап турган-
нар. Динамочулар панналды-
ларын аразына кирбей
барган. СССР-ниң күбөгү дөшт
оюнда база үткөнер.

Совет хоккейчилер улам
дүргөн, тактика талазы-биле
солун, хый аныз аргаларын
ойнаар апарган, перспективтиг
аныктар база көүдөзөп, ол
өрүчүгү-дүр—деп, түнөшө-
лө Б. Кулагин чугаалаан.

Ам келир хоккей сезону
кадыг бодулул Ол айтыр-
га Бүтү-эвилелин спорт ко-
митетинин хоккей килдинин
началыгы К. Роменский ха-
рылаан.

— Хоккейге ынактар ам
ур манавастар — деп, ол чу-
гаалаан. — Августун ортаа үе-
зинде-ле «Совет спорттун»
панналы дөшт өн өгөзөдөр.
Октябрьнын баштайгы чар-

тында 1973 чылда СССР-
нин күбөгү дөшт ойнаарын
түнөп ужуражышкынылар
болтулар болтап чүртүн
чээрбески чемпиондыг эге-
дээр. Аңаа тос клуб коман-
далары кирип болтап, моон
чүртүнээди-биле бир дөшт,
ол дөрт чаа ээлчег-биле эр-
тер.

СССР-нин бирги чери дөшт
маргалаанын чорутура, бис-
тин чымын болтап клуб ко-
мандаларынын дөлөг
маргалааларына киришкн-
лөшт турары база көрдүгөн.
Леккабала чачыла эуугар
Москвага «Ижевск» солун-
нун панналы дөшт маргала-
анын организастаар. 1974
чылдын март 30-ден апрель
14-ке чедир Хельсинкиге бо-
лур дөлөг болтап Европа
чемпиондыгыга кирип ужу-
луг бүүт командалар—СССР-
нин шилинчел командалы,
Швецияны, ЧССР-нин, Фин-
ляндияны, Польшаны, бол-
тап ГДР-ниң шилинчел ко-
мандалары «Ижевск»ниң
панналы дөшт ол маргалаа-
га кирип дөшт турар.

Бистин шымак клуб ко-
мандаларыныс ГФР-ге, Ше-
цияга, Польшага, Финляндия-
га, ЧССР-ге, Швейцарияга,
Канадага, АКШ-га баргылап,
оларга маргалааларга кир-
жир. Чүртүн ийги чымын

команды Канадага каш улаа
ойнаар. Дөлөг чемпиондыгы
белетсе-биле холбаттар
СССР-нин чымын командалы
эзөө каш чүртүгә бар.
СССР-нин азалы назылгала-
рынын командалы 1974 чыл-
дын март 23—31-де Шве-
цияга болур дөлөг чемпион-
дыга кирирлер. Леккабала
Ленинградка аныктарын
чымы командаларын (20
чыл харыларын) маргала-
аны солун болур, аңаа кир-
жир-биле бистинин аңгыда,
ЧССР-ни, Швецияны, Фин-
ляндияны, Канаданы бол-
гаш АКШ-тың командалары
чөпшөрелни бергенер.

Канаданын хоккей со-
нуурамыларын катты-
жышкынынын база национал
хоккей алыганын чалаанын
буугаар майын 7-де СССР-ниң
шилинчел командалынын тре-
нери В. Бобров биле Б.
Кулагин Канадаге ужулуг
чоруккан. ЦСКА-нын коман-
далы халактыкы В. Харла-
мов, база Бүтү-эвилелин
спорт комитетинин хармыс-
галыг ажалдыкчылар база
ылаар ужулукчаар. Хоккей-
ниң төртүтүгн черинге ко-
мандалар-биле солунчун ой-
нарымын дугайында чугаала-
жышкынылар кылдыр бис,
Стрелинн күбөгү дөшт тү-
нөп ойнаарын көргүдөр бис.

КИНО

МАЙ 9-ТА

«НАБЫРАЛ»: «Отчуждён-
ный», «Пётр Рубинский» 11.25,
13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00
шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Экер, эскер
болур дөшт», 10.20, 12.10, «Ки-
жикчи ынак болур» (2 серия
ык катал) 14.00, 17.00, 20.00
шактарда.

«ВОСТОК»: «Биче огузун
кудумчу» 11.00, 13.00, «Мени
манай» 15.00, 18.00, «Дурулук-
там» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПНОНЕР»: «Раведзига
болган чорук» 9.00, 10.50, 12.40,
14.40, «Застыг экиртери
ажык» 16.40, 18.40, 20.40 шак-
тарда.

МАЙ 10-ДА

«НАБЫРАЛ»: «Пётр Ра-
бинский» 9.30, 11.25, 13.20,
15.15, 17.40, 19.05, 21.00 шак-
тарда.

«КАА-ХЕМ»: «Застыг
экиртери ажык» 15.00, 16.45,
18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: Кичөөмүдү
15.00, «Кижикчи ынак болур»
(2 серия ык катал) 17.00, 20.00
шактарда.

«ПНОНЕР»: «Уш чооп ки-
жилер» 9.00, 10.50, 12.40, «Төн-
чү чок кудумчу» 14.40, 16.40,
18.40, 20.40 шактарда.

«ШЫННЫН» ДАРААЗЫНДА НОМЕРИ МАЙ-
НЫН 11-ДЕ УНЕР.

СИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР

Кооперациянын Кымыла профтехучилищени 1973-74
өөрөгиле чыгында моон ааанда салбырларга өөренирлерин
чалап тур.

Салы
Кулагина,
Хлеб бижылар.
Өөренирини хуусааы (мергежип аайы-биле): салыжы-
лар—1 чыл, поварадар—2 чыл, хлеб бижыкчылары—1
чыл.

Училищени доосканнарга салыжы, 4-ку разрядтын пов-
ары, хлеб бижыкчылары деп мергежилерин тыпсыр.
Училищеге хуулап алыра киририни экзамен болбас.

Ортамк школа доосканынын аттестаты болгаш 8 клас-
с доосканынын шынылаанын буугаар көрүп, шилин алыр бол-
тап киририни хуулинер-биле бесөдө чорутар.

Салы салбырына ортамк эртемниг ийикле ажалдап чо-
раан кижилерин хуулап алыр.

Училищеге өөренири күзөөннөр моон ааанда документи-
лерин кирир:

1. Директорун адынга билдиришкнн.
2. Районун, селпонуң, ажалын кооперациянын чор-
уткан бижн.

3. Эртемниң дугайында документ (боду-биле).
4. Ажалдап чораш кижилер күш-ажыл дептерин болтап
сөөлү ажалдап турган черинде характеристиканы көрү-
дөр.

5. Паспорт болтап шериг биледин боду аккен көргүдөр.
6. 34 см. дөмчөөдүгү үш фото-чурк.

7. Каданын дугайында эми шынылаан.

Училищеге өөренири турган үеин ажал стажынга кири-
п алаар.

Училищеге хуулап алыр дугайында билдиришкнни 1973
чылдын август 1-ге чедир хуулап алыр.
Билдири